

ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ (МЕДІАЦІЇ) В УКРАЇНІ

Анотація

З 2003 р. в Україні розвиваються програми відновного правосуддя. - нової моделі реагування на злочинну поведінку. На даний час програми відновного правосуддя реалізуються в 11 регіонах України і при цьому застосовуються різні механізми передачі справ на медіацію. Завдяки запровадженню правових реформ в Україні Міністерство юстиції України розробило проекти Законів України «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах», а також «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації (посередництва)». Перший законопроект визначає основні засади процедури медіації та форми її організації, у той час як другий розширює можливості звільнення осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим.

Аннотация

С 2003 г. в Украине развиваются программы восстановительного правосудия - новой модели реагирования на преступное поведение. В данное время программы восстановительного правосудия реализовываются в 11 регионах Украины и при этом применяются разные механизмы передачи дел на медиацию. Благодаря внедрению правовых реформ в Украине, Министерство юстиции Украины разработало проекты законов Украины «О медиации (посредничестве) в уголовных делах», а также «О внесении изменений в Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы Украины относительно процедуры медиации (посредничества)». Первый законопроект определяет основные принципы процедуры медиации и формы её организации, в то время, как второй законопроект расширяет возможности освобождения лиц от уголовной ответственности в связи с примирением преступника с потерпевшим.

Annotation

Restorative justice programmes have been developing in Ukraine since 2003. At the moment, restorative justice programmes are implemented in 11 regions of Ukraine and different referral mechanism are used. Due to legal reforms in Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine has developed drafts of laws «On mediation in criminal matters» and «On amendments to Criminal and Criminal-Procedural Codes of Ukraine regarding mediation». The first law draft determines the basic mediation principles and its organizational forms. The second law draft extends possibilities of liberating from the criminal responsibility in the case of victim-offender

reconciliation.

З 2003 року в Україні бере початок розвиток відновного правосуддя - нової моделі реагування на злочинну поведінку. Відновне правосуддя - це процес, у відповідності до якого усі сторони - учасники конкретного правопорушення -- зустрічаються для колективного вирішення питання, що робити з наслідками правопорушення та їх впливом на майбутнє¹.

Відомий британський дослідник Гай Мастерс визначає чотири основні цілі відновного правосуддя². По-перше, відновне правосуддя прагне встановити у безпосередньому спілкуванні з правопорушником, кому саме було заподіяно шкоду, і в який спосіб. По-друге, допомагати і заохочувати правопорушника якомога повніше відшкодувати заподіяну шкоду. По-третє, саме завдяки зазначеному, відновне правосуддя прагне забезпечити «реінтеграцію» або «відновлення» правопорушника - адже, залагодивши завдану ними шкоду, правопорушники зможуть, і їм дозволять, залишити все в минулому. Зрештою, в рамках використання відновних підходів можна надати жертвам необхідну їм підтримку та послуги³.

На нашу думку в основу принципів відновного правосуддя покладено такі шість ключових положень:

- пріоритетність надання підтримки та забезпечення зцілення жертви потерпілого. У програмах відновного правосуддя цей принцип забезпечується шляхом особливої уваги почуттям потерпілої сторони, особливостям процесу, що запобігають вторинній віктимізації жертви та ін.;
- правопорушники несуть відповідальність за їхні дії, але ж не в розумінні покарання, а в розумінні усвідомлення наслідків власної поведінки та активних дій з боку правопорушника, спрямованих на виправлення завданої шкоди;
- активна участь у розв'язанні ситуації всіх осіб, на яких вплинула подія злочину. Це означає, що правопорушник та особи, які потерпіли та зазнали прямого впливу від злочинних дій правопорушника, за їхнього бажання, повинні отримати можливість безпосередньої участі у реагуванні на такі злочинні дії: оцінити наслідки та вплив злочину на їх власне життя, визначити найбільш дієві шляхи виправлення цих наслідків та запобігання повторення такого у майбутньому та нарешті виконання (або підтримка у виконанні) досягнутих домовленостей;

® громада сприяє реінтеграції жертви та правопорушника - це один з

¹ Marshall T. *Criminal Mediation in Great Britain 1980-1996* // 4 (4) *European Journal on*

² Masters G. *Restorative Justice in Sussex: Introducing Restorative Justice and Restorative Practice.*- Sussex Centre for estorative Justice - 2003 - p. 2-3

³ Там же

найбільш важливих принципів відновного правосуддя, що сприяє ефективно-му попередженню вчинення повторних злочинів (особливо у ситуації соціального сирітства неповнолітніх правопорушників)! У таких випадках координатор програми намагається залучити представників громади, що є небайдужі до життя дитини, та спроможних надати йому підтримку тим чи іншим шляхом;

- запобігання повторного вчинення злочину у майбутньому. Будь-яка програма відновного правосуддя має своїм завданням не лише реагування на злочин, але й розуміння існуючих причин того що трапилось. Тому, ведучий програми (медіатор) обов'язково повинен сприяти своїми запитаннями обговоренню цього питання у процесі та визначення можливих шляхів усунення факторів (у житті правопорушника) що сприяли вчиненню злочинних дій.

- добровільність участі у відновному процесі усіх зацікавлених сторін. Будь якій процес відновного правосуддя буде ефективним лише тоді, коли сторони беруть у ньому участь через власне рішення доцільності такого підходу. Навіть коли суд, або прокурор, або слідчий приймає рішення про спрямування справи на програму відновного правосуддя, координатор або ведучий програми повинен переконатися у добровільній згоді усіх приймати у неї участь. У разі відсутності подібної згоди з боку правопорушника або потерпілої сторони⁴ (або у разі невизнання правопорушником своєї відповідальності за скоєне) ведучий повинен припинити програму та поінформувати про це орган системи правосуддя, що прийняв рішення про ініціювання програми відновного правосуддя.

Однією з форм відновного є медіація. Рада Європи (членом якої є і Україна) у 1999 році прийняла Рекомендацію «Про медіацію у кримінальних справах», щоб сприяти країнам-учасницям у питаннях становлення або подальшого розвитку практики медіації⁵. Європейський Союз зробив подальший крок, і в 2001 році прийняв Основоположне рішення «Про становище жертв злочинів у кримінальному судочинстві», у відповідності до якого до 22 березня 2006 року⁶ кожна держава-учасниця ЄЄ повинна була у своєму законодавстві закріпити можливість проведення медіації (одна з форм відновного правосуддя) у випадках вчинення злочинів. В липні 2002 Економічна та соціальна Рада ООН прийняла Резолюцію «Про основні принципи використання відновного правосуддя у кримінальних справах», яка закликала держави-учасниці ООН розро-

⁴ Існують деякі програми відновного правосуддя (наприклад у Канаді) де у разі відмови потерпілої сторони все одно програма може відбутися за участю так званої «сурогатноїжертви». Як правило, це представник/представниця громади що зазнали подібної шкоди у минулому та за власним бажанням сприяють іншим правопорушникам (у програмах відновного правосуддя) зрозуміти можливі наслідки їхньої поведінки для жертв їх власних злочинних дій.

⁵Розвиток медіації в Україні. Польсько-українська співпраця: Збірник статей /Наук редактор Войтюк І.А. - Київ: «Арт-бюро», - 2004. - С. 189

⁶Там же. - С. 194

бити стратегії та політику спрямовану на впровадження відновного правосуддя⁷.

В Україні відновне правосуддя успішно розвивається з 2003 року, з часу, коли благодійна організація «Український центр порозуміння» за підтримки Верховного суду та Міністерства юстиції України розпочала перший пілотний проект у м. Києві. Слід зазначити, що для кращого розуміння та відображення мети медіації між потерпілими та правопорушниками в Україні паралельно з термінами «відновне правосуддя» та «медіація» широко використовується словосполучення «програма примирення між потерпілими та правопорушниками».

На даний час програми відновного правосуддя реалізуються в 11 регіонах України і при цьому застосовуються різні механізми передачі справ на медіацію — їх передають судді, прокурори, служби у справах дітей тощо. Завдяки позитивним результатам оцінки пілотного проекту, а також запровадженню правових реформ, як складової процесу євроінтеграції, при Міністерстві юстиції України було створено робочу групу, до складу якої увійшли представники різних міністерств і відомств. Завданням цієї групи стала розробка відповідного законодавства для врегулювання процедури медіації (примирення) на законодавчому рівні. За наслідками роботи групи розроблено проекти Законів України «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах», а також «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації (посередництва)».

Законопроект України «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах» визначає основні засади процедури медіації та форми її організації. Відповідно до положень законопроекту «процедура медіації у кримінальних справах» - діяльність компетентної особи (медіатора), спрямована на вирішення конфлікту між потерпілим та правопорушником з метою усунення наслідків цього конфлікту. Вона здійснюється на основі принципів, добровільності, конфіденційності, неупередженості та рівності сторін. Медіатор, який здійснюватиме процедуру медіації, повинен володіти вмінням усунення конфліктів і мати знання, не лише у сфері права, а й у таких сферах як психологія, соціологія, педагогіка, які є необхідними для її проведення.

Законопроект також визначає організаційні форми діяльності медіаторів. Так, організаційною формою здійснення процедури медіації є об'єднання медіаторів, яке є професійною громадською неприбутковою організацією, що можуть утворювати виключно медіатори. Також законопроектом визначаються професійні права та обов'язки медіатора, підстави дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень, оплата праці, соціальне та пенсійне забезпечення, порядок оподаткування доходів медіаторів.

⁷Див.: <http://www.commonground.org.ua/libjaw.shtml>

Законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації (посередництва)» розширює можливості звільнення осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, в тому числі, шляхом укладення та виконання договору про примирення у випадках вчинення необережних злочинів середньої тяжкості, а також забезпечити можливість призначення не більше двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, у разі укладення договору про примирення, а також відсутності обставин, які обтяжують покарання.

Законопроект також визначає коло осіб, які мають право ініціювати процедуру медіації, порядок її призначення, строк процедури та її наслідки. Так, процедура медіації може бути ініційована потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим або підсудним, а також особою або органом, в провадженні якого перебуває справа, за згодою потерпілого та підозрюваного, обвинуваченого або підсудного. Якщо сторони виявили бажання взяти участь у процедурі медіації, особа або орган, в провадженні якого перебуває справа, своєю постановою призначає медіатора та інформує його про всі обставини, що мають відношення до справи, надає всі необхідні матеріали, які мають значення для процедури медіації.

За результати проведення процедури медіації медіатор подає звіт особі або органу, в провадженні якого перебуває справа, який приєднується до матеріалів справи. Якщо в ході проведення процедури медіації сторони не дійшли згоди, провадження у справі продовжується у звичайному порядку. При цьому, повторне проведення процедури медіації в одній і тій же справі не допускається.